

ŠIAULIAI UNIVERSITY

Gražina Strazdienė

**EDUCATION OF COLLEGE STUDENTS' EN-
TREPRENEURSHIP WITH APPLICATION OF
IMITATION BUSINESS ENTERPRISE MODEL**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Science, Education (07 S)

Šiauliai, 2009

Doctoral dissertation was written at Šiauliai University between 2005 and 2009. Dissertation was funded by Lithuanian State and Studies Foundation in 2007–2008.

Research Supervisor:

Prof. Dr. **Algirdas GARALIS** (Šiauliai University, Social Sciences, Education – 07 S, Management and Administration – 03S).

The dissertation is defended at the Council of Education Sciences of Šiauliai University:

Chairman

Prof. Habil. Dr., Academician of Russian Academy of Pedagogical and Social Sciences **Vytautas GUDONIS** (Šiauliai University, Social Sciences, Education – 07 S, Psychology – 06 S).

Members:

Prof. Habil. Dr. **Audronė JUODAITYTĖ** (Šiauliai University, Social Sciences, Education – 07 S);

Prof. Habil. Dr. **Margarita TERESEVIČIENĖ** (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Education – 07 S);

Dr. **Daiva BUKANTAITĖ** (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Education – 07 S);

Dr. **Rasa BALVOČIŪTĖ** (Šiauliai University, Social Sciences, Management and Administration – 03S);

Oponents:

Doc. Dr. **Aušra KAZLAUSKIENĖ** (Šiauliai University, Social Sciences, Education – 07 S);

Prof. Habil. Dr. **Jonas Edmundas KVEDARAVIČIUS** (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Management and Administration – 03S);

The official defence of the dissertation will be held at the public session of Council of Education Sciences of Šiauliai University, on 22nd May 2009 at 14.00, in the library of Šiauliai University (84 Vytauto str., Šiauliai, Lithuania).

The Summary of Doctoral dissertation was sent out on 22nd April 2009.

The dissertation is available at the library of Šiauliai University.

Please send reviews to:

Šiauliai University, Science Department, 88 Vilniaus str., LT – 76285, Šiauliai, Lithuania. Tel. (+370 41) 595 809, fax. (8-41) 595 809, e-mail mokslo.sk@cr.su.lt.
The author's e-mail grazina.strazdiene@mail.lt

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS

Gražina Strazdienė

**KOLEGIJŲ STUDENTŲ VERSLUMO UGDY-
MAS TAIKANT IMITACINĖS VERSLO ĮMO-
NĖS MODELĮ**

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Šiauliai, 2009

Disertacija rengta 2005-2009 metais Šiaulių universitete
2007-2008 m. darba rėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Mokslinis vadovas:

prof. dr. **Algirdas GARALIS** (Šiaulių universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07 S, vadyba ir administravimas – 03S)

Disertacija ginama Šiaulių universiteto Edukologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

prof. habil. dr., Rusijos pedagoginių ir socialinių mokslų akademijos akademikas **Vytautas GUDONIS** (Šiaulių universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07 S, psichologija, 06 S).

Nariai:

prof. habil. dr. **Audronė JUODAITYTĖ** (Šiaulių universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07 S);

prof. habil. dr. **Margarita TERESEVIČIENĖ** (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07 S);

dr. **Daiva BUKANTAITĖ** (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07 S);

dr. **Rasa BALVOČIŪTĖ** (Šiaulių universitetas, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03 S);

Oponentai:

doc. dr. **Aušra KAZLAUSKIENĖ** (Šiaulių universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, 07 S);

prof. habil. dr. **Jonas Edmundas KVEDARAVIČIUS** (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas, 03 S);

Disertacija bus ginama viešame Edukologijos mokslo krypties tarybos posėdyje, kuris vyks 2009 m. gegužės 22 d. 14 val. Šiaulių universiteto bibliotekoje (Vytauto 84, Šiauliai)

Disertacijos santrauka išsiųsta 2009 m. balandžio 22 d.

Su disertacija galima susipažinti Šiaulių universiteto bibliotekoje.

Atsiliepimus siųsti adresu:

Mokslo skyriui, Šiaulių universitetas, Vilniaus g. 88, LT – 76285, Šiauliai.

Tel. (8-41) 595 821, faks. (8-41) 595 809, el.p. mokslo.sk@cr.su.lt. Autorės el.p. grazina.strazdiene@mail.lt

INTRODUCTION

Relevance of the research. Globalization, process of constant change and market economical conditions influence vocational training system and the necessity of not only evaluating changes of fluctuations, but also require flexible adaptation to the demand of the labour market, consideration of social, cultural, economic life phenomena. New requirements are raised for the education system to provide vocational qualifications corresponding to the conditions of labour market, to develop study programs, implement new training/teaching technologies, strategies and models. Colleges providing higher vocational education have a goal not only to prepare qualified employees, educate professional competences of the students required for specific jobs, but also prepare employers who can react to the labour market changes in a flexible and fast way, who can operate individually and take responsibility for their future and well-being. One of the newest professional competences corresponding the needs of college students – *education of entrepreneurship*, by developing study programs and implementing innovative educational models as well as technologies enabling to acquire the required competences.

The common European education and labour market has adopted a great deal of general and special resolutions for entrepreneurship education: The European Charter for Small Enterprises (2000), Green Book, „Entrepreneurship in Europe“ (European Commission, 2003), changes in the education sector are influenced by the Bologna process (1999), Copenhagen Declaration (2002) and agreements signed during meetings in Lisbon (2000), Prague (2001), Berlin (2003), Bergen (2005).

Lithuania also reacts to the new challenges in the field of vocational training dictated by the market economy and follows the major strategies of entrepreneurship education. National laws are developed and new decisions are made at the same time. Entrepreneurship education is based on the general aims of education adopted in the Law on Education (2003), which says that education must be directed to satisfying the labour market needs. In agreement with the State Education Strategy of 2003-2012, education must „<...> extend people employment and competition of the economy, reduce poverty and social isolation“ (LR Decision for the National Education Strategy of 2003-2012 rules, 2003, p. 2). Education of college students' entrepreneurship is based also on special education goals having reflection in the Economic

Literacy and Entrepreneurship Education Strategy (2004), National Program for Inducement of Youth Entrepreneurship 2008-2012 (2007), new requirements raised for college study programs. It is stated that students' entrepreneurship education in social, economic and technological conditions gains special value in this process and the role of higher education institutions is extremely essential.

Education of entrepreneurship is investigated in various aspects at scientific studies of foreign and Lithuanian scientists. Scientists discuss the concept of entrepreneurship (Drucker, 1985; Hisrich and Peters, 1998; Timmons, 2003; Kirby, 2004), distinguish entrepreneurship skills and characteristics to be educated at education institutions (Robinson et al., 1991; Caird, 1991; Utsch and Rauch, 2000; Cromie, 2000; Henry et al., 2003), reveal the content of skills that the entrepreneur distinguishes by (Gartner, 1989b; Garavan and O'Connell, 1994b; McCarthy, 2000; Raffo et al., 2000) and skills required for establishing business enterprise or those for work in organization (Gibb and Nelson, 1996; Rae et al., 1997; Galloway et al., 2005). Entrepreneurship is analysed as a process and this process with entrepreneurship education must be closely inter-related by keeping the holistic attitude and harmony (McMullan and Long, 1987; O'Gorman and Cunningham, 1997; Kirby, 2003; Timmons and Spinelli, 2003; Heinonen and Poikkijoki, 2006).

Lithuanian scientific researches on education, management and philosophy also analyse entrepreneurship, features, skills and characteristics of a businessman. Studies on the topic define the concepts of an entrepreneur, entrepreneurship and enterprise (Lydeka, 1996), analyse expression of entrepreneurship as a personal feature in the population of students (Valuckienė, Ruškus, Balčiūnas, 2004), analyses business types and the form of entrepreneurship as economic activity (Martinkus and Žickienė, 2006), role of entrepreneurship education in the process of training/learning as well as gaining of skills (Garalis, 2007). However, there are no deeper studies on the topic of students entrepreneurship education in Lithuania.

Foreign researchers have analysed entrepreneurship education programmes for higher education students, based the differences by various philosophical points of view (Garavan and O'Connell, 1994a), indicated to consider the existing level of entrepreneurship of the students during preparation of entrepreneurship education programs (Gartner, 1988; Gorman et al., 1997; Jamieson, 1984; Cope, 2003) as well as to take the entrepreneurship skills and features into account (Hills et al.,

1988; Hebert and Link, 1988; Scott et al., 1998). Foreign authors pay great attention to the goals of entrepreneurship education programs (Gibb, 1999; Solomon et al., 2002; Jones and English, 2004, Henry et al., 2003) and methods applied in education (Gibb, 1993a; Garavan and O'Connell, 1994b; Rae and Craswell, 2000; Deakins et al., 2000; Hartshorn, 2005; McMarthy, 2006; Johnson and Spicer, 2006). Authors point out the necessity of getting over from teaching to learning paradigm during entrepreneurship education and create the learning environment corresponding to the modern business world (Garavan and O'Connell, 1994b; Rae and Craswell, 2000; Hartshorn, 2005; Johnson and Spicer, 2006). It is asserted that this goal can be achieved with application of non-traditional education methods, especially such as role plays, business imitation (simulation), team work and other innovative education strategies (Gibb, 1993a; Rae and Craswell, 2000; McMarthy, 2006), giving opportunities for the students to perform various entrepreneurship tasks practically.

Recently, a great attention is paid to business imitation (simulation) technologies (Faria, 2001; Summers, 2004), providing students with opportunity to achieve effective results in a short period of time by participating, observing and incorporating into business establishment processes by imitating working situations of a real business environment (Wolfe, 1998b; Goosen et al., 2001; Feinstein, 2001; Faria and Wellington 2004) and gaining some practical entrepreneurship skills in this way. Efficiency of imitation as education method was noticed by many researchers who informed of the educating influence of imitation methods to students' motivation (Taylor and Wolford, 1972; Wolfe and Crookall, 1998), while the later stimulates the experience of decision-making and role performance (Wolfe, 1998b). In this way, interdisciplinary attitude is formed theoretical knowledge is applied, teamwork is stimulated and the real enterprise environment is pictured (Faria and Wellington 2004).

Entrepreneurship education by imitation is performed in Lithuania, and abroad, by applying the *Imitation Business Enterprise model*, which is defined as entrepreneurship practical education model imitating the realistic enterprise activity in the fields of staff management, accounting, purchasing, sales and marketing management. Such form of studying integrates a wide range of knowledge in economics, management, foreign languages, finances, law and other subjects as well as stimulates self-independence, creativity of students, develops motivation and other entrepreneurship features.

However, education of entrepreneurship in Lithuania by imitating is still not theoretically grounded and empirically studied. Are analysed methodological and practical aspects of computer-based business games usage in students' education (Bagdonas, 2002), the competence gaining and development opportunities by applying imitation business game in „Ecosys“ organization (Čiegis et al., 2005; Skunčikienė et al., 2007), application of opportunities for the model of Imitation Business Enterprises (IBE) in the process of forming practical skills of the students (Balvočiūtė, 2005) and are studied success factors of IBE (Martinkienė et al., 2008). But there are no theoretically analysed and empirically based researches analysing entrepreneurship education by applying Imitation Business Enterprise model.

Constant discussions appear regarding the determination of efficiency of education programs and imitations educating entrepreneurship skills. Researchers note the need for evaluating entrepreneurship education programs in education institutions (Curran and Staworth, 1989; Young, 1997; McMullan et al., 2001) and state that extremely difficult to evaluate entrepreneurship programs seeking for the goal-defined competences and skills (Bramley, 1996; Dixon, 1996; Zenger, 1996). Researchers offer to evaluate entrepreneurship programs by relating them to entrepreneurship education goals (Storey, 2000; McMullan et al., 2001). Meanwhile, efficiency of imitation methods and especially games could be assessed by the following criteria: students' ability to solve problems, applied skills for gaining knowledge, answering to the question if the actions chosen refer to the modern-day business challenges which rose the imitation method (O'Neil, Wainess, Baker, 2005).

Authors provide some evaluation models for entrepreneurship education programs. One of such is Kirkpatrick's (1998) model which offers education program evaluation by four levels: by determining reactions of the students towards education program, learning results important for the operation of an enterprise or institution, behaviour after education program end and results applied for the enterprise or institution. Kirkpatrick's (1998) model is widely applied for the entrepreneurship education programs' evaluation including also those where imitation methods are used (Schumann, Anderson, Scout, Lawton, 2001; Fregetto, 2005; O'Neil, Wainess, Baker, 2005).

Entrepreneurship education programs in Lithuanian colleges are evaluated with focus on the goals achievement and are linked to the formation of understanding on business enterprise education and build-

ing of skills and characteristics. Much attention is paid to the practical education of entrepreneurship, miscellaneous forms and models of education are used: experience, activity and education in cooperation (Belovienė, 2004, Kojelytė, 2008).

Scientific researches made in Lithuanian and abroad allow stating that attention to the issue of students' entrepreneurship education grows. However, entrepreneurship education by applying imitation models and technologies is not fully investigated by the theoretical and empirical aspects and there's a great lack of studies analysing the education of entrepreneurship among College students with application of Imitation Business Enterprise model as well as with grounding their efficiency in student entrepreneurship education.

Research problem. An effective entrepreneurship education of college students' can be achieved with application of Imitation Business Enterprise model and the question is – how can the entrepreneurship of college students be effectively (self)educated by applying the model of an Imitation Business Enterprise: what actions reveal the efficiency of entrepreneurship education among students. With the aim to ground college students' entrepreneurship education process theoretically and empirically, with application of an Imitation Business Enterprise model, the following issues arise:

- What entrepreneurial skills and characteristics of College students' can be educated in the Imitation Business Enterprise;
- What features reveal the efficiency of college students' entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model;
- What are the possibilities and perspectives of College students' entrepreneurship education with application of Imitation Business Enterprise model.

Research Object. Education of entrepreneurship among College students.

Research Aim. Study the conditions and possibilities of entrepreneurship education efficiency among College students with application of Imitation Business Enterprise model.

Research Tasks:

1. To analyse the education, management and philosophical literature, and to ground the efficiency of entrepreneurship education in the context of changing modern-day education paradigms by

- describing the following: concept of entrepreneurship, variety of entrepreneurship education programs, goals and education methods, application of imitation models and technologies opportunities and conditions;
2. To prepare the strategy for empirical research and ground it empirically;
  3. To determine the content and structure of college students' entrepreneurship features and abilities with application of Imitation Business Enterprise model, also by revealing entrepreneurship education problems and to determine factors influencing the efficiency of college students' entrepreneurship education process;
    - To analyse the expression of features and skills of college students' entrepreneurship in the fields of Imitation Business Enterprise activities: staff, accounting, purchases, sales and marketing process management;
    - To determine factors influencing the efficiency of college students' entrepreneurship education in Imitation Business Enterprise according to the following criteria: reaction to education process, consistency of education process sequence by modelling the business-oriented activity, students' behaviour after training, learning results (students' attitude);
    - To describe the expression of entrepreneurship education phenomenon in the model of Imitation Business Enterprise and with experience of teachers, graduates and administration, to determine the peculiarities of college students' education, the necessity for imitation entrepreneurship education process, strengths and weaknesses of the Imitation Business Enterprise model;
  4. Based on the research results, to determine the efficiency of college students' entrepreneurship education by applying Imitation Business Enterprise model, opportunities and perspectives of imitation model application educating college students' entrepreneurship.

Research methods:

- *Research literature analysis* was applied by conceptualizing entrepreneurship conception, characteristics and functions, expression of methods of entrepreneurship education process, programs, goals and toughing, by revealing imitation concept and model peculiarities of Imitation Business Enterprise.

- *Quantitative methods.* Standardized questionnaire survey was applied, seeking: to investigate enterprising skills and characteristics of the students, their expression in the performance fields of model of Imitation Business Enterprise, to determine strong and weak features of this model. According to Caird (1991) GET test, entrepreneurial characteristics of college students were established, and Kirkpatrick (1998) methodology enabled the determination of efficiency features of entrepreneurship education of college students in activity of IBE. The methods of statistical analysis were applied for the processing of data: *descriptive statistics* (statistical averages, mode counts, standard deviations); *student criteria t* allowed estimation of entrepreneurial skills and content and structure of characteristics of two student samples – in the beginning of teaching and in the end of teaching; *factorial analysis* was used, after the analysis the effectiveness factors of entrepreneurship education of college students by applying the model of Imitation Business Enterprise were established. The verification of data suitability for the factorial analysis was carried out when evaluating criterion of Kaizeri–Meyer–Olkin (KMO). Research data were processed using SPSS 14 (*Statistical Package for Social Science*) and “Windows Microsoft” programmes.
- *Qualitative methods.* In order to reveal the expression of entrepreneurial skills of the college students when using the model IBE, an interview method was used, and the interview analysis was carried out according to the methodology of Kvale (1998), Silverman (2003a, 2003b). The teachers working in IBE, administration representatives and college graduates took part in the interview. Data of qualitative research were analysed using qualitative analysis of content and phenomenology analysis.
- *Qualitative content analysis* was carried out according to the stages of content analysis indicated by Mayring (2000) and Žydzūnaitė (2005): research material was applied to the communication model, text was analysed consecutively, step by step, according to the rules of the appropriate methodological procedure and dividing analysed text into the analytic units. Text was interpreted according to the research questions that were answered by formed categories and subcategories. During analysis these categories and subcategories were revised closely.

- *Phenomenological analysis of data* was used in order to understand, characterize and describe phenomenon of entrepreneurship education when applying the model IBE and by reflecting own experience to the students, teachers and administration representatives (Kvale, 1996; Silverman, 2003b; Creswell, 2007; Bitinas, et al., 2008). It was analysed how college graduates, teachers and administration representatives understand the point of entrepreneurship education phenomena, what they see results and problems of education.

Conceptual background of the research

The present research is based on the following:

1. *Entrepreneurship education concepts and theories*, describing entrepreneurship as personal way of thinking (McMullan and Long, 1987; Jack and Anderson, 1999; Weshead et al., 2000;), social, professional, technical and personal competences (Garavan and O'Conneide, 1994a; Hannon, 2006), encompassing personal characteristics, skills and knowledge required for any person seeking for creation and development (Caird, 1991; Charney and Libecap, 1999; Kirby, 2004), induce education authorities to react into the changing processes and search for the new methods of education educating the entrepreneurship skills(Weshead et al., 2000; Kirby, 2004; Hannon, 2006).
2. *Philosophical trends*, arising from different philosophical traditions: philosophical trend directed towards *ethic behaviour*, based on the ideas of Utilitarianism, Machiavelism and Protestantism, and philosophical trend directed towards *effective activity* based on the Pragmatism and Constructivism current.
  - Philosophical trend directed towards *Ethical behaviour* meets the contradictory implementation of goals. Education of a moral, tolerant, democratic individual following the principles of *humanism* (Law on Education, 2003) on one hand, and preparation and education of a specialist with know-how of working and living skills in a social environment on the other hand, where the pluralistic attitudes, different norms of behaviour and morals, as well as provisions not always correspond to the values educated in education institution.
  - Philosophical trend directed towards *effective activity* based on the *theory of constructivism* (Jarvis, 2002, Clements, 2005; Sahlberg,

2005) based on which an individual forms his/her personal situation of education where he/she can learn best, because learning is based on the search for essence requiring the understanding of the whole as well as separate parts. It raises the goal for learning – construction of distinctive understanding but not the remembering of correct answers or restoration of somebody’s understanding. Learning is realized as a process of new and increasing knowledge gain, classification and construction based on individual experience and the whole of already existing knowledge, which is essential part of every cognitive process. Following the *theory of pragmatism* (Dewey, 1916), where the essence of life is in activity, which gives experience and allows problem solving based on the earlier experience. Experience is understood as versatile process, therefore it is unpurposeful to learn only one activity as every person has a need for different calls and every activity loses purpose if aside from other interests. Person seeking to explain himself the field of his/her interests must experiment. Authors acknowledge that entrepreneurship can be (self)educated most effectively through experience and experiment (Rae and Carswell, 2000). In the process of education, pragmatism closely relates to phenomenology, because it is based on experience (Duoblienė, 2006).

- *Representatives of phenomenology* (Mickūnas, Stewart, 1994, Moustakas, 1994; Kvale, 1996; Juodaitytė, 2003; Silverman, 2003a; Creswell, 2007), say education process must reject prejudice, traditional theories and is based on the experience, attitude and insight into phenomena of every person. The essence of the phenomenon researched is seen because phenomenon itself is the immediate experience liberated from all the theoretical interpretations and assumptions.

Defence propositions

1. The existing social, economical and cultural processes condition the necessity for entrepreneurship education among college students and the need for drawing business studies nearer to the real business world and apply innovative educational methods helping to achieve the optimal results.
2. Entrepreneurship education in Lithuania with application of imitation methods, namely the Imitation Business Enterprise method, would give opportunities for integrating the theoretical knowledge

in management, marketing, finances, foreign languages, law and other, and apply it in practice on the business imitating and safe environment, where students are allowed for mistakes, learn from mistakes and can (self)educate entrepreneurship more effectively.

3. *Model of Imitation Business Enterprise (IE)* – a model of business practical training imitating the operation of a real business enterprise in the fields of management, accounting, purchases, sales and marketing management as well as maintaining business activity processes under the laws of the Republic of Lithuania, Government decisions and other documentation on the norms, help (self)educating the entrepreneurship of college students;
4. The significance of college students' entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model is conditioned by: learning of practical skills, business enterprise operation process participation in team work, application of theoretical knowledge and achievement of entrepreneurship skills in the fields of staff, accounting, purchases, sales, marketing management activities. By paying attention to these factors influencing students' entrepreneurship education process, the educational, management abilities provided by the Imitation Business Enterprise model reveal themselves, conditions for development, application and connection into the practical business situations by gaining experience in business participation but also management are provided.

The Structure and Volume of the dissertation

Dissertation consists of an introduction, description of concepts, 3 parts, conclusions and recommendations, references and appendices. It also includes 47 figures and 19 tables. The list of references has 268 literature sources. The dissertation has 166 pages. Appendices include survey instruments, statistical calculation tables and interview materials.

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION

KEY CONCEPTS

1. THEORETICAL BASIS FOR ENTREPRENEURSHIP

EDUCATION AND APPLICATION OF IMITATION MODELS

- 1.1. Theoretical definition of entrepreneurship
- 1.2. Programmes, goals and methods of entrepreneurship education
- 1.3. The concept of imitation and Imitation Business Enterprise model
- 1.4. Peculiarities of entrepreneurship education and evaluation of imitation models' efficiency

2. EMPIRICAL RESEARCH METHODOLOGY AND METHODS FOR THE COLLEGE STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION WITH APPLICATION OF IMITATION BUSINESS ENTERPRISE MODEL

- 2.1. Methodological grounding of empirical research strategy
- 2.2 The grounding of research methods application
  - 2.2.1 Quantitative methods: compilation of interrogatory methodology
  - 2.2.2 Qualitative methods: grounding of the interview methods and instrument

2.3. Methods of research results

3. RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH: EFFICIENCY OF COLLEGE STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION WITH APPLICATION OF IMITATION BUSINESS ENTERPRISE MODEL

- 3.1. The efficiency of entrepreneurship education process for students by applying Imitation Business Enterprise model (students' attitude)
- 3.2 Expression of the entrepreneurship education phenomenon in the model of Imitation Business Enterprise (attitude of graduates, teachers and administration)
- 3.3 Strengthening of the college students' entrepreneurship education process efficiency with application of Imitation Business Enterprise model: possibilities and perspectives

CONCLUSIONS

REFERENCES

APPENDICES

A BRIEF REVIEW OF DISSERTATION CONTENT

Introduction reveals the relevance of the topic and problem of research, defines the goals, tasks of research and research results applied, unfolds the novelty of scientific work, theoretical and practical importance.

First part THEORETICAL BASIS FOR ENTREPRENEURSHIP EDUCATION AND APPLICATION OF IMITATION MODELS reveals the theoretical basis for entrepreneurship education and imitation models which define entrepreneurship defining concepts, entrepreneurship as expression of personal characteristics, skills and process. Definitions proposed by various authors allow stating that entrepreneurship is a way of thinking, personal traits, technical and business management skills where the existing knowledge can be used in practical activities and give opportunity for starting or developing personal business. Entrepreneurship is defined by technical, business management abilities and personal characteristics for entrepreneurship. *Technical skills* cover written and oral communication, computer skills, ability to use information resources and organization abilities. *Business management skills* cover problem solving and decision-making, financial insight, dealing skills, teamwork skills, and abilities for management and planning. The principal *personal entrepreneurship characteristics* are initiative, self-confidence, critical thinking and assessment, risk taking, need for seeking, situation control, initiative/creativity, aspiration for independence, leadership and persistence.

It is acknowledged that entrepreneurship education covers the fields of “art” and “science” which is learned through various education programs for different groups of students by evaluating the level of their knowledge and skills. Entrepreneurship education programs must pay equal attention for the education of entrepreneurship skills and personal characteristics, as well as entrepreneurship training must transfer from education to self-education with establishment of teaching environment close to business enterprise environment. Non-traditional methods of training must be used – namely role plays, business imitation, team-work and other active education methods based on experience, activity teaching, teaching and self-education based on abilities through cooperation.

The revealed concept of imitation, abundance of imitation models and definition of Imitation Business Enterprise model demonstrate the imitation model suitability for entrepreneurship education. Imitation integrates theoretical subjects into the whole, also structures business

reality in a safe environment and allows for learning from mistakes without loss of investment. This strengthens personal development of students and allows realistic picturing of business problems. *Model of Imitation Business Enterprise (IBE)* – is a business practical education model imitating real operation of business enterprise in the fields of staff management, accounting, purchases, sales and marketing management activities as well as performing business activity processes under the laws of the Republic of Lithuania, Government decisions and other regulatory documents. Theoretical knowledge integrated in the operation of IE model is applied in practice with unification of education methods: experience education, action education, learning through co-operation.

Business education programs are assessed in various aspects: by considering students' attendance, satisfaction of participants, popularity of programs and response, subjective general evaluation of the program, visible benefit of the program, appropriate actions of participants after program such as establishment, maintenance, growth and profit of a company. But the most purposeful assessment would be to see if program goals were achieved.

Imitation efficiency can be defined by the factors measuring how correctly imitation reveals the real world and if imitation model operates as determined and conclusions are confirmed.

Second part EMPIRICAL RESEARCH METHODOLOGY AND METHODS FOR THE COLLEGE STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION WITH APPLICATION OF IMITATION BUSINESS ENTERPRISE MODEL reveals the research methodology of college students' entrepreneurship education process by applying the model of Imitation Business Enterprise while the methodology is based on entrepreneurship education concepts, educational, social theories and philosophical norms of education giving sense and deeper and wider understanding of business (self)education phenomenon. Dissertation revealed research methods, and research ethics, described within Kirkpatrick's (1998) evaluation methodology and GET testing methodology for the determination of personal entrepreneurial characteristics. The application of interview methods was based.

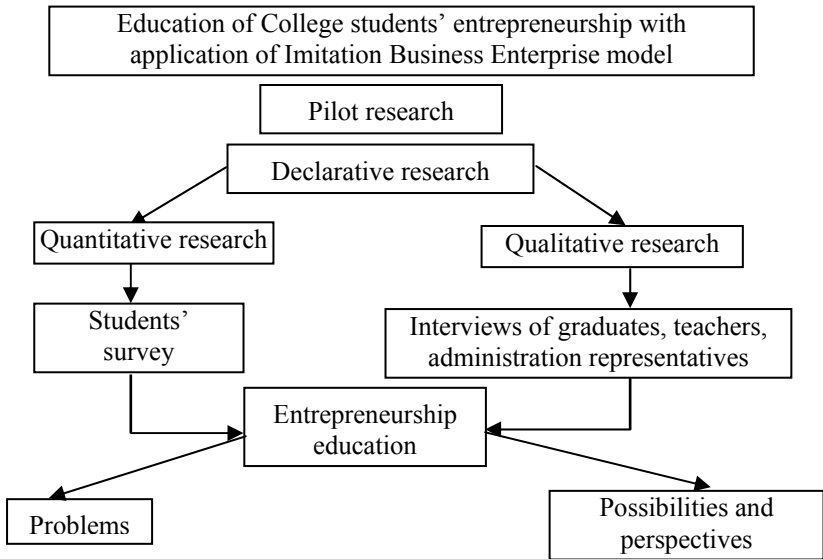
Research consists of two parts:

- On the approach of college students, the efficiency of college students' entrepreneurship education in the Imitation Business Enterprise is evaluated on the four levels of Kirkpatrick's (1998) program evaluation method: reaction to self-education method, educa-

tion which occurred in the Imitation Business Enterprise, behaviour after self-education and self-education results. Personal characteristics of students' entrepreneurial and skills in the beginning of training are determined. The GET test is used to determine entrepreneurship characteristics of college students (Caird, 1991);

- The essence of entrepreneurship education phenomenon in the Imitation Business Enterprise from the graduates', teachers' and administration representatives' attitude is revealed and entrepreneurship education features are evaluated: skills for entrepreneurship benefit from self-education, strengths and weaknesses of IBE enterprise and perspectives and possibilities foreseen for the IBE model development.

For the sake of securing information reliability and exhaustiveness, quantitative and qualitative research methods are combined among each other and they get equal value each. The combination of quantitative and qualitative research revealed various aspects of research problem, allowed for uniting social and individual research context on the cognitive level and for explaining the understanding of entrepreneurship education in the Imitation Business Enterprise. Research was performed according to the logical schema pictured in Fig. 1.

Fig. 1. Logical schema of research

Applying the probability systematic way for respondent selection made quantitative research sample. Research sample consisted of college students studying management and business administration study program and participants of Imitation Business Enterprise operation of the College. 432 respondents-participants of practical training of Imitation Business Enterprise performed from October, 2007 to June 2008 were questioned in total. Respondents were questioned in two times: at the beginning and end of practical training.

During quality research, 20 teachers working at college-based IBE, four responsible employees of administration directly related to the IBE activities and college graduates, former participants of the IBE (n=10) were selected. During selection of IBE teachers the principle was taken to select a sample of teachers having long-term pedagogical experience and also young teachers with longer than 1 year experience. Representatives of administration were selected on the criteria that sample must consist of college administration representatives, staff at Simulith centre, members of the IBE consultative council. All the selected representatives of administration have good knowledge of the IBE activities and represent various Lithuanian colleges. Graduates had to have longer than one-year employment experience in a business enterprise.

Third part RESULTS OF EMPIRICAL RESEARCH: EFFICIENCY OF COLLEGE STUDENTS' ENTREPRENEURSHIP EDUCATION WITH APPLICATION OF IMITATION BUSINESS ENTERPRISE MODEL presents the results of empirical research for college students' entrepreneurship education with application of Imitation Business Enterprise model. Characteristics and skills of College students' entrepreneurship were evaluated with application of the IBE model (attitude of College students). Evaluation was made with GET test (Caird, 1991), and demonstrated that the majority of students have average need for achievements, creative tendencies, measured risk, inner control as well as average need for autonomy. With application of Kirkpatrick's model, the entrepreneurship education process efficiency was evaluated by applying the IE model in four levels of evaluation: 1st level – reaction, 2nd level – self-education, 3rd level – behaviour, 4th level – results (Kirkpatrick, 1998).

Research determined that students' „*reaction*“ to education in Imitation Business Enterprise is positive as they can understand the activities of a company, the learning methods and environment are acceptable, they receive benefits expressing by the education of personal characteristics, self-recognition, they can get to manage Imitation Business

Enterprise activities. However, research showed, that time for education at IBE was not enough. The advantages and disadvantages of the IBE model were revealed.

It was determined that students' „*self-education*“ at IBE was performed in the fields of personnel, accounting, purchases, sales and marketing management where the technical, business management skills and personal entrepreneurial characteristics were educated and education goals as well as professional competences as determined in the description of the Competences for Business Practice Firms of Higher Education Institutions (2007).

It was determined that students' „*behaviour*“ after education at IBE changed statistically significantly. In the end of education, entrepreneurship skills: technical, business management knowledge and skills, business making abilities bettered statistically significantly but intentions of starting personal business are not related to self-education at Imitation Business Enterprise.

Self-education „*results*“ were determined during assessment of benefit students received in participation at IE activities.

Benefit that students received in participation at the IBE activities is described in the following aspects: acquiring of practical entrepreneurship skills, cognition of enterprise activities, application of teamwork and theoretical knowledge.

Interview with graduates, teachers and representatives of administration is based on the phenomenological philosophy revealing the expression of entrepreneurship education phenomenon in the model of Imitation Business Enterprise.

The reliability of research results was secured by collecting interview data with the earlier prepared questions, which were made after evaluation of five topics reflecting the efficiency of Imitation Business Enterprise:

- Work experience of the teacher (graduate);
- Entrepreneurial skills and characteristics educated with application of IBE model;
- Evaluation of IBE model's activity;
- Self-education experience and benefit received;
- Development of IBE activity.

According to the graduates, teachers and representatives of administration, the strongest features of IBE consist of theoretical knowledge application in practice, education of competences, innovative self-

education forms, cognition of the real activity in the enterprise, self-cognition. The weaknesses of IBE are described by organization peculiarities, features of education model and characteristics of students' work. Experience gained and used by the graduates is expressed by the recognition of enterprise's activity and practical skills received, and the benefit received from education at IBE is described as follows: by acquiring practical skills and application of theoretical knowledge, introduction to enterprise's activity, self-cognition, business establishment fostering, possibility of employment.

Teachers and administration representatives indicated the necessity of IBE model in the following aspects: application of theoretical and practical skills, introduction to the activity of enterprises, self-cognition, helps adapting to the labour market requirements, develops professional and general competences, helps to prepare for personal business creation, application of novelties. Teachers and representatives of administration observe learning results in the works students choose, also watch the technical, practical and social skills they get. The acknowledged education results come from education goals that teachers raised in the beginning.

Teachers, graduates and representatives of administration offer developing the IBE model in the following directions: *improve study program*: attract the teachers of speciality subjects into the IBE model's activity and establish IBE manager's position, before training at IBE present the theoretical subjects, include the IBE model into study programs as a separate subject, prolong education time at the IBE, develop students' division, prepare recommendations with a goal to include work at the IBE as practical experience. *The IBE model could be improved* by strengthening the material base, by developing communications means and ways, by giving more reality to activities. External help would be used for: strengthening co-operation with enterprises, moral help of administration, improving of teacher's qualification at business enterprises. There is a need for *increasing student's motivation*, initiative, responsibility, activate students' interest in entrepreneurship by applying the following miscellaneous means: break the monotony of IE activity with events, communication with representatives of the companies from real-world, develop evaluation system, establish business centres.

THE RESEARCH NOVELTY, THEORETICAL AND PRACTICAL RELEVANCE OF THE RESEARCH

A methodologically based and empirically checked efficiency of college students' entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model conditions and gives chances for the new researches in the fields of entrepreneurship education by applying imitation models at the colleges and also other education institutions.

Theoretical significance is described by the following achieved results:

- Entrepreneurship concept covering the concept of entrepreneurship, process, personal features and business abilities of college students is revealed and grounded;
- The entrepreneurship education program content is analysed, the variety of entrepreneurship education goals is revealed, entrepreneurship education methods are analysed and give opportunity to educate students' entrepreneurship by applying Imitation Business Enterprise models;
- Theoretical essence of imitation method is grounded, the strongest and weakest features, conditions and opportunities for business education are indicated;
- Education, management, philosophical conditions and opportunities influencing the IE efficiency are determined.

Practical meaning of the dissertation:

- The content and expression of college students' entrepreneurship features and skills with application of Imitation Business Enterprise model are determined;
- The evaluation of entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model is performed by using the Kirkpatrick's (1998) methodology;
- Factors influencing the efficiency of college students' entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model are chosen;
- The college students' entrepreneurship education problems in the Imitation Business Enterprise activities (attitude of teachers, graduates and representatives of administration) are determined and possibilities and perspectives of Imitation Business Enterprise model are presented;

- Research strategy is prepared, instruments for methodological grounding are indicated and can be applied in the process to determine the education system of college students' entrepreneurship as well as content of participation in imitation process (business start – process – results);
- The scientific analysis and empirical data of entrepreneurship education and Imitation Business Enterprise's theoretical construct was performed and shall be useful for:
- Teachers of colleges and other education institutions while they demonstrate a closer contact between colleges and business representatives in preparation of a modern-day specialist;
- College administration staff projecting students' entrepreneurship education plans with application of Imitation Business Enterprise model;
- College students in their preparation for business implementation plan or improvement, development of students' capacities;
- Vocational education centres in the management of entrepreneurship education practice programs where students shall learn the systematic education skills and get closer to entrepreneurship education process through entrepreneurship education programs.
- Researchers shall get recommendations which shall be significant in determining how to perform effective organization of entrepreneurship education process with application of Imitation Business Enterprise model;

CONCLUSIONS

1. Expression of entrepreneurship education paradigms and application prerequisites for imitation education method in entrepreneurship education.

- Entrepreneurship is a way of thinking, personal traits, technical and business management skills allowing application of acquired knowledge in practice and giving opportunities for starting and developing personal business. Personal characteristics of entrepreneurship are initiative, self-confidence, critical thinking and assessment, risk taking, need for achievements, position control, innovative/creative attitude, wish for independence, leadership and persistence. Technical abilities of entrepreneurship cover written and oral communication, skills for work with various computer programs, ability to use information resources and organizational skills. Business management abilities consist of problem solving and decision-making, financial insight, dealing, teamwork skills, management and planning abilities. Entrepreneurship education is based on various concepts, theories and philosophical trends descending from different philosophical theories divided into philosophical trends of ethical behaviour and effective activity. Philosophical trend based on ethical behaviour is grounded on the ideas of Utilitarianism, Machiavelism and Protestantism, and philosophical trend based on effective activity is grounded on the pragmatism and constructivism currents.
- Traditional entrepreneurship education programs are incapable of adjusting to the ever-changing business environment and educate business skills effectively. In the education of entrepreneurship, it is important to transfer from education to self-education and create learning environment as closest to the real world as possible and apply non-traditional learning methods: role plays, business imitation, team-work and other innovative education methods based on experience, activity education, evaluation of chances and development of education in co-operation.
- Method of imitation gives the student experience, allows applying theory and integrating different functional fields of activities, requires team-work, greater involvement, is realistic and interesting, motivates students and allows for successful education of entrepreneurship and observation of outcomes of results. The Imitation Business Enterprise model is applied for entrepreneurship educa-

tion and determines business practical education by imitating realistic activity of business enterprise in the fields of staff management, accounting, purchases, sales and marketing management as well as performs business activity processes in accordance with laws of the Republic of Lithuania, Government decisions and other regulatory documents.

- It is most purposeful to evaluate higher education entrepreneurship education process by considering if program goals were achieved, and in case of imitations – by considering imitations as model essence cognition, stages of imitation activities and results received, learning achievements and students' reaction to the experience gained, offers regarding model improvement and its usage in the future.

2. Efficiency of college students' education process with application of Imitation Business Enterprise model (students' view).

- The efficiency of college students' entrepreneurship education process by applying the IBE model was evaluated by using four levels of Kirkpatrick's (1998) methodology: students' „reaction“ to education program by applying the IBE model, the “self-education” finished, “behaviour” received after studies and „results“, i.e. benefit received. Such evaluation unites the assessment of entrepreneurship education program and imitation processes on the aspects of education goal's achievement and imitation efficiency.
- Students' „*reaction*“ to self-education at IBE is positive and vast majority of students recommend studies at IE for others. Students have been introduced to the activity of enterprise, learning environment, gained benefit, could educate personal features, learn of himself/herself, and manage company. Although there is a lack of time of learning at IBE, but education premises, way of education, manager of studies and team students' worked with are highly estimated. Strong features of the IBE model: suitability of self-education method, understanding of business company, education of personal traits, education of skills for business management, self-recognition.
- Students „*self-education*“, i.e. education of entrepreneurship by applying the IBE model was performed. The following technical entrepreneurship skills are educated: communication and usage of information resources, but students sometimes do not have the

opportunity to improve their foreign language writing and speaking skills, learn to work with graphical programs. Students learned the following skills for business management: problem solving and decision-making, financial insight, teamwork skills, abilities for management, but planning and marketing skills are educated more weakly. The principal personal entrepreneurship features are initiative, self-confidence, critical thinking and assessment, risk taking, need for seeking, but students sometimes are not so fostered to take risk in business decision-making. Entrepreneurship education process by applying the IBE model is often directed to education of features and skills, but there is small attention to demonstration of business establishment opportunities.

- Students' „*behaviour*“ changed. At the end of training, entrepreneurship education bettered statistically significantly, but students' intentions to start personal business are not related to their education at Imitation Business Enterprise. Decisions were made and influence was received from friends, parents, relatives, sisters/brothers and other experiences: student's personal decision, seek for independence, studies, etc. the most important motives fostering business establishment process are the following: wish for better living conditions, independence from everybody, wish for implementing personal idea, have better status in society and help his/her family.
  - Self-education „*results*“ in respect to benefit show that the IBE model is a proper form for educating entrepreneurship and shall be important for students in the future when they start their own business, work in already operating enterprise, seek for employment or for general understanding what is a business enterprise. The following factors are important for students' entrepreneurship education in the imitation company: gaining of practical skills, cognition of business activities, team-work, application of theoretical knowledge and gaining entrepreneurial skills, in the fields of accounting, purchasing, sales and marketing management.
- 3. Expression of entrepreneurship education phenomenon by applying the Imitation Business Enterprise model (attitude of graduates, administration personnel and teachers).**
- In the opinion of graduates, representatives of administration and teachers, entrepreneurship is: technical, business management

skills and personal entrepreneurship features educated by applying the IBE model. Technical skills are educated by using: work with computer programs and office devices, communication and co-operation, work with documents, developing foreign language skills and information. Business management skills at the IBE are educated by managing the staff, teamwork and making decisions, work planning, and organization of activities. Personal entrepreneurship skills are educated by performing individual activities, allowing self-cognition, by revealing leadership skills, educating responsibility, initiative and self-confidence.

- Strong features of entrepreneurship education are: application of theoretical knowledge in practice, education of competences, novelty of education forms, realistic activity of the company, self-cognition. Weakest points of the model are: organization, model activity, and student work features. Students do not learn how to start individual business at Imitation Business Enterprise, they can only learn theoretically with the company establishment mechanism without trying it themselves. In order students could imitate the whole cycle of enterprise establishment (from the start to closing), students should improve business management or other analogous entrepreneurship educating study programs so that the goal of three-year studies would be: business company establishment, activity and closing. All the study subjects could be closely inter-related and directed towards the realization of the major goal – establishment of an enterprise with integration of these subjects in the company's activities.
- Teachers and representatives of administration see the results of students' entrepreneurship education, which reveal it by the students' satisfaction in their work, technical, professional, and social skills they receive. These education results come from education goals that were raised by the teachers in the beginning.

4. Perspectives for improving entrepreneurship education by applying Imitation Business Enterprise model.

- The model of Imitation Business Enterprise can be developed in the following directions: by improving study program, IBE model, by attracting external help and enhancing students' motivation, initiative, feeling into it and active interest in business by applying the following means: by diversifying the IBE activities with events, communication with business representatives from

enterprises, by developing evaluation system, and establishing business centres. *Perform study program improvement*: by attracting speciality subject teachers into the activity of IE model and by creating the IBE manager's position, giving opportunity for students to study theoretical subjects before students start trainings at IBE, by including the IBE model into the study programs as separate subject, by prolonging time for studies, developing students' division into subgroups, preparing recommendations to register work at the IBE as practical experience. *IBE model can be improved*: by strengthening the material base, diversifying communication means and ways, providing Imitation Business Enterprise's activity with help for strengthening business company, moral help of administration, development of teacher's qualification at enterprises.

RECOMMENDATIONS

In connection to the conclusions of this dissertation research, the following recommendations are provided for college and other education institutions' teachers, administration staff, employees and starters at the IBE, researchers analysing the problems of entrepreneurship education:

- Educate college students' entrepreneurship not only with expression of democratic, humanistic principles, but also realistic social environment where the pluralistic attitudes, different norms of behaviour and morality, as well as rules and aspects reveal themselves;
- Considering entrepreneurship as encompassing many aspects, formulate entrepreneurship education goals into one essence of entrepreneurship education, receipt of knowledge suitable for entrepreneurship, abilities to use various technologies, analyse different business situations and learn to defeat risk factors by using analytical techniques and methods;
- Apply innovative education methods, such as: role plays, business imitation, team-work and other active methods of education which are based on experience, activity education, education based on opportunities and self-education through co-operation;
- With application of IBE model, entrepreneurship education process can be improved in the following directions: improve study program, develop IBE model and attract external support. Perform the development of study program in the following directions: attract teachers of speciality subjects into the IBE activities, prolong practise period, lay out theoretical subjects, include IBE into study program as a separate subject, relate entrepreneurship education theory to practice, establish IBE manager's position, develop students' distribution, accept work at IBE as practical experience. Perform the development of IBE model: develop material base, improve communication means and ways, provide more reality to imitation activities, introduce students to business establishment process and foster their spirit for business. It requires external help, which would express through: communication with business enterprises, help from administration, and improvement of teacher's qualification at business enterprises.
- Strengthen students' motivation, initiative, responsibility and feeling into the matter and foster their interest in business by applying

various means: diversify the IBE activities with events, activate communication with real representatives of the companies, develop evaluation system, apply oral incentives and establish business centres.

APPROBATION OF THE RESEARCH RESULTS

Publications on the theme of the dissertation in reviewed research periodicals:

1. Strazdienė, G., Garalis, A. (2005). Verslo praktinio mokymo firmų vadovų ir dėstytojų profesinių kompetencijų raiška ir tobulinimo galimybės. Mokytojų ugdymas=Teacher Education:mokslo darbai, Nr.5, p. 52-58. ISSN 1822-119X.
2. Strazdienė, G. ir Garalis, A. (2006). Studentų praktinio verslumo gebėjimų ugdymas imitacinėse įmonėse: verslo dėstytojų požiūris ir pedagoginės kompetencijos. Mokytojų ugdymas, Nr.7, p. 72-91. ISSN 1822-119X. Duomenų bazė: <http://www.indexcopernicus.com>
3. Garalis, A. ir Strazdienė, G. (2007). Entrepreneurial skills development via the model of Simulation Business Enterprise. Socialiniai tyrimai, Nr. 2(10), p.39-48. ISSN 1392-3110. Duomenų bazė: <http://www.cceol.com>, <http://www.epnet.com/titleLists/si-complete.htm>
4. Strazdienė, G. ir Garalis, A. (2007). Edukacinės inovacijos “Imitacinė verslo įmonė“ diegimo ypatumai Lietuvos kolegijose. Mokytojų ugdymas, Nr.9, p. 128-144. ISSN 1822-119X. Duomenų bazė: <http://www.indexcopernicus.com>
5. Strazdienė, G. ir Garalis, A. (2008). Identification of College Students' Entrepreneurship Qualities. Socialiniai tyrimai, Nr. 4(14), ISSN 1392-3110. Centrinės ir Rytų Europos internetinė biblioteka <http://www.cceol.com>.

Other publications:

1. Strazdienė, G., Garalis, A. (2005). Verslo praktinio mokymo(si) sistemos efektyvinimas: socialinės – politinės sąlygos, turinys ir metodai. Socialiniai tyrimai, Nr. 2(6), p. 70-78. ISSN 1392-3110.
2. Strazdienė, G., Garalis, A. (2005). Verslumo kompetencijos ugdymas praktinio mokymo firmoje. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 1(5), p. 65-72. ISSN 1648-8776.

3. Strazdienė, G., Garalis, A. (2006). Verslumo ugdymo filosofinės kryptys: klasifikacija ir raiška. Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr.1(8), p.123-134. ISSN 1648-8776. Duomenų bazė: CEEOL.
4. Strazdienė, G. (2007). Verslumo gebėjimų ugdymas imitacinėje verslo įmonėje (studentų požiūris). Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 4(15), p.89-97. ISSN 1648-8776. Centrinės ir Rytų Europos internetinė biblioteka <http://www.ceeol.com>
5. Strazdienė, G. ir Geležinienė R. (2008). Mokymosi modelių taikymo prioritetai imitacinėje verslo įmonėje. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, Nr.15, p. 102-115. ISSN 1392-62411

Papers in conference proceedings:

1. Strazdienė G. & Heikkinieni, S. (2005). Enterprise Education in Higher Education: Experiences from Lithuania and Finland. Paper presented at the conference of OECD Fostering Entrepreneurship : the Role of Higher Education, Trento, Italy.
2. Garalis, A. ir Strazdienė, G. (2005). Žinių organizacijos kūrimosi prielaidos verslumą ugdančioje organizacijoje. Žinių vadyba: Europos regionų patirtis ir problemos. ISBN 9986-9307-2-3. Vilnius: Naujos ekonomikos institutas. 2005, p. 96-111.
3. Strazdienė, G. (2005). Kokybės reikalavimai verslo praktiniame mokyme. Dėstytojų respublikinės mokslinės konferencijos „Praktinis mokymas – specialisto parengimo garantas“, įvykusios 2005-04-20 Vilniuje pranešimų medžiaga. ISBN 9955-519-52-5. Vilnius: Vilniaus kolegija.
4. Strazdienė, G. (2006). Verslumo ugdymo ir praktinio mokymo raiška pasaulyje. Mokslinio-praktinio seminaro „Verslo praktinio mokymo firmos: praeitis, dabartis, ateitis“ įvykusio 2006-04-28 pranešimų medžiaga. ISBN 9955-695-21-8. Vilnius: Vilniaus kolegija.
5. Strazdienė, G. (2006). Verslumo ugdymo ypatumai kai kuriose pasaulio šalyse. Mokslinės konferencijos“ Studijų ir verslo integracija“ įvykusios 2006-05-05 Kaune pranešimų medžiaga. ISBN 9955-586-99-0. Kaunas: Kauno kolegija.
6. Strazdienė, G. (2007). Taikomųjų tyrimų organizavimo galimybės imitacinėje verslo įmonėje: teorinis aspektas. Mokslinio-praktinio seminaro „Verslo praktinio mokymo firmos Lietuvoje: poveikis verslumo plėtrai“, įvykusio 2007-04-26 Visagine prane-

šimų medžiaga. ISBN 978-9955-701-45-3. Vilnius: Vilniaus kolegija.

7. Strazdienė, G. (2008). Verslumo ugdymo programų veiksmingumas studentų požiūriu. Mokslinio-praktinio seminaro „Verslo praktinio mokymo firmos Lietuvoje ir pasaulyje: nauda ir iššūkiai“, įvykusio 2008-04-18 Kaune pranešimų medžiaga. ISBN 978-9955-888-08-6. Vilnius: Vilniaus kolegija.

Information about the author of the dissertation:

Gražina Strazdienė – lecturer of Vilniaus Technological and design College, doctoral student of Education Research centre of Šiauliai University.

Scientific interests: Entrepreneurship education, Application of imitation (simulation) methods in entrepreneurship education.

Address: Šiauliai university, centre of Education Research, 25 P. Višinskio str., LT-76351, Šiauliai, Lithuania.

el.p. grazina.strazdiene@mail.lt

KOLEGIJŲ STUDENTŲ VERSLUMO UGDYMAS TAIKANT IMITACINĖS VERSLO ĮMONĖS MODELĮ

REZIUMĖ

Temos aktualumas. Profesinio rengimo sistemai, kurios procesą įtakoja vykstanti globalizacija, nuolatinė kaita ir rinkos ekonomikos sąlygos iškyla būtinybė ne tik įvertinti kaitos pokyčius, bet ir lanksčiai prisitaikyti prie darbo rinkos keliamų reikalavimų, atsižvelgti į socialinio, kultūrinio, ekonominio gyvenimo reiškinius. Keliami nauji reikalavimai švietimo sistemai, siekiančiai teikti profesines kvalifikacijas, atitinkančias darbo rinkos sąlygas, skatina tobulinti studijų programas, diegti naujas mokymo(si) technologijas, strategijas bei modelius. Kolegijų, suteikiančių aukštojo profesinio išsilavinimo kvalifikaciją, tikslas – ne tik rengti kvalifikuotus darbuotojus, ugdyti studentų profesines kompetencijas, reikalingas konkrečiose darbo vietose, bet ir gebančius lanksčiai ir greitai reaguoti į darbo rinkos pokyčius, savarankiškai veikti ir prisiimti atsakomybę dėl savo ateities ir gerovės. Viena iš naujausių profesinių kompetencijų, atitinkančių kolegijų studentų poreikius – *verslumo ugdymas*, tobulinant studijų programas bei diegiant inovatyvius ugdymo(si) modelius ir technologijas, įgalinančias įgyti reikalingas kompetencijas.

Bendroje Europos švietimo ir darbo rinkos erdvėje yra priimta visa eilė bendrųjų ir specialiųjų nutarimų skatinančių verslumo ugdymą(si): Europos mažųjų įmonių Chartija (2000), Žalioji knyga „Verslininkystė Europoje“ (European Commission, 2003), švietimo sektoriaus pokyčius įtakoja Bolonijos procesas (1999), Kopenhagos deklaracija (2002) ir susitarimai pasirašyti susitikimų Lisabonoje (2000), Prahoje (2001), Berlyne (2003), Bergene (2005) metu.

Lietuva taip pat reaguoja į naujus profesinio rengimo iššūkius, padiktuotus rinkos ekonomikos ir vadovaujasi pagrindinėmis verslumo ugdymo(si) strategijomis. Tuo pačiu tobulinami nacionaliniai įstatymai ir rengiami nauji nutarimai. Verslumo ugdymas grindžiamas bendraisiais ugdymo tikslais, numatytais Švietimo įstatyme (2003), kuriame teigiama, kad ugdymą būtina nukreipti į darbo rinkos poreikių tenkinimą. Pagal Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatas, švietimas turi „<...> didinti žmonių užimtumą ir ūkio konkurencingumą, mažinti skurdą ir socialinę atskirtį“ (LR Nutarimas dėl Valstybinės švie-

timo strategijos 2003-2012 metų nuostatu, 2003, p. 2). Kolegijų studentų verslumo ugdymas(is) grindžiamas ir specialiaisiais ugdymo(si) tikslais, kurie atsispindi Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004), Nacionalinėje jaunimo verslumo skatinimo 2008-2012 m. programoje (2007), keliamuose naujuose reikalavimuose kolegijų studijų programose. Teigiama, kad studentų verslumo ugdymas(is) socialinių, ekonominių ir technologinių pokyčių sąlygomis įgauna ypatingą reikšmę šiame procese, o aukštųjų mokyklų vaidmuo yra labai svarbus.

Užsienio ir Lietuvos mokslininkų tyrimuose verslumo ugdymas(is) nagrinėjamas įvairiais aspektais. Diskutuojama dėl verslumo sąvokos (Drucker, 1985; Hisrich ir Peters, 1998; Timmons, 2003; Kirby, 2004), išskiriamos verslumo savybės ir bruožai, kuriuos asmuo turi ugdytis švietimo įstaigose (Robinson ir kt., 1991; Caird, 1991; Utsch ir Rauch, 2000; Cromie, 2000; Henry ir kt., 2003), atskleidžiamas gebėjimų, kuriais pasižymi verslus asmuo, turinys (Gartner, 1989b; Garavan ir O'Conneide, 1994b; McCarthy, 2000; Raffo ir kt., 2000) bei tie gebėjimai, kurie reikalingi verslo įmonės kūrimui ar darbui organizacijoje (Gibb ir Nelson, 1996; Rae ir kt., 1997; Galloway ir kt., 2005). Verslumas nagrinėjamas kaip procesas ir teigiama, kad šis procesas ir verslumo mokymas(is) turi būti glaudžiai tarpusavyje susiję, išlaikomas holistiškumas ir dermė (McMullan ir Long, 1987; O'Gorman ir Cunningham, 1997; Kirby, 2003; Timmons ir Spinelli, 2003; Heinonen ir Poikkijoki, 2006).

Lietuvoje edukologijos, vadybos, filosofijos moksliniai tyrimai taip pat analizuoja verslumą, verslininkui būdingas savybes, bruožus ir gebėjimus. Apibūdintos verslininko, verslumo ir verslininkystės sąvokos (Lydeka, 1996), nagrinėta verslumo, kaip asmenybės savybės raiška moksleivių populiacijoje (Valuckienė, Ruškus, Balčiūnas, 2004), analizuota verslo rūšis ir verslininkystė kaip ūkinės veiklos forma (Martinkus ir Žickienė, 2006), verslumo ugdymo(si) vaidmuo mokymo(si) procese ir besimokančiųjų įgyjami gebėjimai (Garalis, 2007). Tačiau gilesnių studijų nagrinėjančių studentų verslumo ugdymo(si) temas Lietuvoje nėra atlikta.

Užsienio tyrėjai analizavo aukštojo mokslo studentų mokymui(si) skirtas verslumo ugdymo(si) programas, pagrindė jų skirtumus įvairiais filosofiniais požiūriais (Garavan ir O'Conneide, 1994a), nurodė rengiant verslumo ugdymo(si) programas atsižvelgti į besimokančiųjų turimą verslumo lygį (Gartner, 1988; Gorman ir kt., 1997; Jamieson, 1984; Cope, 2003) ir į ugdytus verslumo gebėjimus bei savybes (Hills ir kt.,

1988; Hebert ir Link, 1988; Scott ir kt., 1998). Užsienio autoriai daug dėmesio skiria verslumo ugdymo(si) programų tikslams (Gibb, 1999; Solomon ir kt., 2002; Jones ir English, 2004, Henry ir kt., 2003) ir taikomiems mokymo(si) metodams (Gibb, 1993a; Garavan ir O'Conneide, 1994b; Rae ir Craswell, 2000; Deakins ir kt., 2000; Hartshorn, 2005; McMarthy, 2006; Johnson ir Spicer, 2006). Nurodoma, kad verslumo ugdyme(si) reikia pereiti nuo mokymo prie mokymosi paradigmos ir sukurti tokią mokymosi aplinką, kuri atitiktų šiuolaikinių verslo pasaulį (Garavan ir O'Conneide, 1994b; Rae ir Craswell, 2000; Hartshorn, 2005; Johnson ir Spicer, 2006). Teigiama, jog pasiekti šį tikslą galima taikant netradicinius mokymo(si) metodus, o ypač tokius kaip vaidmeniniai žaidimai, verslo imitavimas, darbas komandose ir kitas inovatyvius mokymo(si) strategijas (Gibb, 1993a; Rae ir Craswell, 2000; McMarthy, 2006), kurios sudaro galimybes besimokantiesiems praktiškai atlikti įvairias verslumo užduotis.

Pastaruoju metu ypač atkreipiamas dėmesys į verslo imitavimo technologijas (Faria, 2001; Summers, 2004), kurios minimaliomis laiko sąnaudomis suteikia galimybę studentams pasiekti veiksmingų rezultatų, dalyvaujant, stebint ir išjungiant į verslo kūrimo procesus imituojant realios verslo aplinkos darbinės situacijas (Wolfe, 1998b; Goosen ir kt., 2001; Feinstein, 2001; Faria ir Wellington, 2004) ir taip įgijant praktinių verslumo įgūdžių. Imitavimo kaip mokymo metodo veiksmingumą pasitebėjo daugelis tyrėjų, teigdami, kad imitavimo metodai ugdo studentų motyvaciją (Taylor ir Wolford, 1972; Wolfe ir Crookall, 1998), o pastaroji skatina sprendimų priėmimo, vaidmenų atlikimo patirties įgyjimą (Wolfe, 1998b). Tokiu būdu formuojamas tarpdisciplininis požiūris, pritaikomos teorinės žinios, skatinama dirbti komandinį darbą ir tikroviškai atvaizduojama verslo įmonės aplinka (Faria ir Wellington, 2004).

Verslumo mokymas(is) imituojant tiek Lietuvoje, tiek užsienyje vyksta taikant ir *imitacinės verslo įmonės modelį*, kuris apibūdinamas kaip – verslumo praktinio mokymo modelis, imituojantis realios verslo įmonės veiklą darbuotojų valdymo, apskaitos, pirkimų, pardavimų ir rinkodaros valdymo veiklos srityse. Tokia mokymosi forma plačiai integruoja ekonomines, vadybos, užsienio kalbų, finansų, teisės ir kitų studijų dalykų žinias ir skatina studentų savarankiškumą, kūrybiškumą, plėtoja motyvaciją ir kitas verslumo savybes.

Tačiau Lietuvoje verslumo mokymas(is) imituojant dar nėra teoriškai pagrįstas ir empyriškai ištirtas. Analizuojami kompiuterinių verslo žaidimų metodologiniai ir praktiniai panaudojimo aspektai studentų mo-

kymesi (Bagdonas, 2002), kompetencijų įgijimo ir tobulinimo galimybės, taikant imitacinį verslo žaidimą „Ecosys“ organizacijoje (Čiegis ir kt., 2005; Skunčikienė ir kt., 2007), tiriamos imitacinės verslo įmonės (IVI) modelio taikymo galimybės formuojant studentų praktinius įgūdžius (Balvočiūtė, 2005), ištirti IVI sėkmės veiksniai (Martinkienė ir kt., 2008). Nėra teoriškai išnagrinėtų ir empyriškai pagrįstų tyrimų nagrinėjančių verslumo ugdymą(si) taikant imitacinės verslo įmonės modelį.

Nuolat kyla diskusijos dėl ugdymo(si) programų ir imitacijų, ugdančių verslumą, veiksmingumo nustatymo. Tyrėjai pabrėžė poreikį įvertinti verslumo ugdymo(si) programas švietimo institucijose (Curran ir Staworth, 1989; Young, 1997; McMullan ir kt., 2001) ir teigė, kad ypatingai sudėtinga vertinti tas ugdymo(si) programas, kurios siekia tikslais apibrėžtų kompetencijų ir gebėjimų (Bramley, 1996; Dixon, 1996; Zenger, 1996). Siūloma vertinti verslumo programas, susiejant jas su verslumo ugdymo(si) tikslais (Storey, 2000; McMullan et al., 2001). Tuo tarpu imitacinių metodų, o ypač žaidimų veiksmingumą siūloma vertinti pagal tokius kriterijus: besimokančiojo gebėjimas spręsti problemas, gebėjimų pritaikomumas žinių įgijimui, atsakymas į klausimą ar pasirinkti veiksmai atitiko šiuolaikinio verslo iššūkius, kuriuos kėlė imitavimo metodas (O’Neil, Wainess, Baker, 2005).

Pateikiami įvairūs verslumo ugdymo(si) programų vertinimo modeliai. Vienas iš tokių yra Kirkpatrick (1998) modelis, kuriuo remiantis siūloma mokymo programas vertinti keturiais lygiais: nustatant besimokančiųjų reakcijas į mokymo(si) programą, mokymosi rezultatus, reikšmingus įmonės ar įstaigos veiklai, elgesį, atsiradusį po mokymo programos baigimo ir rezultatus pritaikytus įmonei ar įstaigai. Kirkpatrick (1998) modelis plačiai taikomas verslumo ugdymo(si) programų vertinimui tame tarpe ir tokių, kuriose taikomi imitavimo metodai (Schumann, Anderson, Scout, Lawton, 2001; Fregetto, 2005; O’Neil, Wainess, Baker, 2005).

Lietuvoje verslumo ugdymo(si) programos kolegijose vertinamos atsižvelgiant į tikslų pasiekimą ir yra nukreiptos į supratimo apie verslo įmonę ugdymą bei verslumo gebėjimų ir savybių formavimą. Daug dėmesio skiriama verslumo praktiniam ugdymui(si) ir taikomos įvairios mokymosi formos ir modeliai: patirtinis, veiklos ir mokymasis bendradarbiaujant (Belovienė, 2004, Kojelytė, 2008).

Atlikti moksliniai tyrimai tiek Lietuvoje, tiek užsienyje leidžia teigti jog didėja dėmesys studentų verslumo ugdymo(si) problemai. Tačiau verslumo ugdymas(is), taikant verslo imitavimo modelius ir technologi-

jas nėra pakankamai ištirtas tiek teoriniu, tiek empiriniu aspektais ir ypač pasigendama tyrimų analizuojančių kolegijų studentų verslumo ugdymą(si), taikant imitacinės verslo įmonės modelį ir pagrindžiančių jos veiksmingumą studentų verslumo ugdymesi.

Mokslinė problema. Veiksmingam kolegijų studentų verslumo ugdymui(si), būtina taikyti imitacinės verslo įmonės modelį, kurį tiriant kyla klausimas kaip taikant imitacinės verslo įmonės modelį gali būti veiksmingai ugdomas kolegijų studentų verslumas: kokie veiksniai atskleidžia studentų verslumo ugdymosi proceso veiksmingumą. Siekiant teoriškai pagrįsti ir empiriškai ištirti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumą, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, kyla tokie klausimai:

- kokie kolegijų studentų verslumo gebėjimai ir savybės gali būti ugdomi imitacinėje verslo įmonėje;
- kokie požymiai demonstruoja kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumą taikant imitacinės verslo įmonės modelį;
- kokios yra kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) tobulinimo galimybės ir perspektyvos, taikant imitacinės verslo įmonės modelį.

Tyrimo objektas. Kolegijos studentų verslumo ugdymas(is).

Tyrimo tikslas. Ištirti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) veiksmingumo sąlygas ir galimybes, taikant imitacinės verslo įmonės modelį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti edukacinę, vadybinę ir filosofinę literatūrą ir pagrįsti verslumo ugdymo(si) veiksmingumą šiuolaikinių edukacinių paradigmu kaitos kontekste apibūdinant: verslumo sampratą, verslumo ugdymo(si) programų, tikslų ir mokymo(si) metodų įvairovę, imitacinių modelių ir technologijų taikymo galimybes ir sąlygas.
  2. Parengti empirinio tyrimo strategiją ir ją metodologiškai pagrįsti.
  3. Nustatyti kolegijų studentų verslumo savybių, gebėjimų turinį ir struktūrą, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, išryškinant verslumo ugdymo(si) problemas ir nustatyti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso, veiksmingumą įtakojančius veiksnius:
- ištirti kolegijų studentų verslumo savybių ir gebėjimų raišką imitacinės verslo įmonės veiklos srityse: darbuotojų, apskaitos, pirkimų, pardavimų ir rinkodaros procesų valdymo;

- nustatyti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumą įtakojančius veiksnius imitacinėje verslo įmonėje pagal tokius kriterijus: reakcija į mokymosi procesą, mokymosi proceso eigos nuoseklumas modeliuojant į verslą nukreiptą veiklą, studentų elgesys pasibaigus mokymams, mokymo(si) rezultatai (studentų požiūris);
  - apibūdinti verslumo ugdymo(si) fenomeno raišką imitacinės verslo įmonės modelyje ir remiantis dėstytojų, absolventų ir administracijos patirtimi nustatyti kolegijų studentų ugdymo(si) ypatumus, imitacinio verslumo ugdymo(si) proceso reikalingumą, stipriuosius ir silpnuosius imitacinės verslo įmonės modelio požymius;
4. Remiantis tyrimo rezultatais numatyti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) veiksmingumą, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, kolegijų studentų verslumą ugdančio imitacinio modelio taikymo galimybes ir perspektyvas.

Tyrimas grindžiamas:

1. *Verslumo ugdymo(si) koncepcijomis ir teorijomis*, kurios verslumą apibūdina kaip asmens mąstymo būdą (McMullan ir Long, 1987; Jack ir Anderson, 1999; Weshead ir kt., 2000;), socialines, profesines, technines ir asmenines kompetencijas (Garavan ir O'Ćinneide, 1994a; Hannon, 2006), apimančias asmeninius bruožus, gebėjimus ir žinias, kurie reikalingi asmeniui siekiančiam kurti ir tobulėti (Caird, 1991; Charney ir Libecap, 1999; Kirby, 2004), švietimo institucijas skatina reaguoti į vykstančius kaitos procesus ir ieškoti naujų mokymosi metodų, padedančių ugdyti(s) verslumo gebėjimus (Weshead ir kt., 2000; Kirby, 2004; Hannon, 2006).
  2. *Filosofinėmis kryptimis*, kilusiomis iš skirtingų filosofinių tradicijų: *į etinę elgseną* nukreipta filosofine kryptimi, grindžiama utilitarizmo, makiavelizmo ir protestantizmo idėjomis ir *į efektyvią veiklą* nukreipta filosofine kryptimi besiremiančia pragmatizmo ir konstruktyvizmo srovėmis.
- *Į etinę elgseną* nukreipta filosofinė kryptis verslumo ugdyme susiduria su prieštarų tikslų įgyvendinimu. Iš vienos pusės siekiama išugdyti dorovingą, tolerantišką, demokratiškumo ir humaniškumo principais besivadovaujančią asmenybę (Švietimo įstatymas, 2003), iš kitos pusės reikia parengti ir išugdyti specialistą, gebantį dirbti ir gyventi socialinėje aplinkoje, kurioje reiškiasi pliuralistinės pažiūros, skirtingos elgesio ir moralės normos, bei

nuostatos ne visada sutampančios su švietimo institucijoje ugdomomis vertybėmis.

- *Į efektyvią veiklą* nukreipta filosofinė kryptis remiasi *konstruktivizmo teorija* (Jarvis, 2002, Clements, 2005; Sahlberg, 2005) pagal kurią asmuo pats konstruoja asmeninę mokymosi situaciją, kurioje gali geriausiai mokytis, nes mokymasis remiasi prasmės ieškojimu, kuri reikalauja suprasti visumą, o taip pat ir atskiras dalis. Tai kelia mokymosi tikslą – sukonstruoti savitą supratimą, bet ne išiminti teisingus atsakymus ar atkurti kieno nors supratimą. Mokymasis suprantamas kaip naujų gausėjančių žinių įgijimo, klasifikavimo ir konstravimo procesas, besiremiantis individualios patirties ir jau esamų žinių visuma be kurių neįmanomi jokie kognityviniai procesai. Remiantis *pragmatizmo teorija* (Dewey, 1916), kuri teigia, kad gyvenimo esmė yra veikloje, kuri suteikia patirties ir leidžia spręsti problemas remiantis anksčiau įgyta patirtimi. Patirtis suprantama kaip įvairiapusė, todėl manoma, kad netikslinga mokyti vienos veiklos, nes, kiekvienas asmuo turi poreikį skirtingiems pašaukimams, ir, bet kuri veikla praranda prasmę, jeigu ji yra atskirta nuo kitų interesų. Asmuo, siekdamas išsiaiškinti savo interesų ratą, turi eksperimentuoti. Pripažįstama, kad verslumas efektyviausiai ugdomas per patirtį bei eksperimentuojant (Rae ir Carswell, 2000). Ugdomo procese pragmatizmas glaudžiai siejasi su fenomenologija, nes remiasi patirtimi (Duoblienė, 2006).
3. *Fenomenologijos* atstovai (Mickūnas, Stewart, 1994, Moustakas, 1994; Kvale, 1996; Juodaitytė, 2003; Silverman, 2003a; Creswell, 2007), teigė, jog ugdomosi procese yra atmetamos išankstinės nuostatos, tradicinės teorijos ir remiamasi kiekvieno asmens patirtimi, požiūriu, išvalgomis į pačius fenomenus. Tuo būdu išvelgiama tiriamojo fenomeno esmė, nes fenomenas ir yra betarpiškas patyrimas, išlaisvintas iš visų teorinių prielaidų ir interpretacijų.

Tyrimo metodai:

- *Mokslinės literatūros analizė* taikyta konceptualizuojant verslumo sąvoką, bruožus ir funkcijas, verslumo ugdomo(si) proceso, programų, tikslų ir mokymo(si) metodų raišką; atskleidžiant imitavimo konceptą ir imitacinės verslo įmonės modelio ypatumus.
- *Kiekybiniai metodai*. Taikyta *standartizuota anketinė apklausa*, kuria siekta: iširti studentų verslumo gebėjimus ir savybes, jų

raišką imitacinės verslo įmonės modelio valdymo veiklos srityse, šio modelio stipriuosius ir silpnuosius požymius. Remiantis Caird (1991) nustatytos kolegijų studentų verslumo savybės, o Kirkpatrick (1998) metodika leido nustatyti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumo požymius, imitacinės verslo įmonės veikloje. Duomenų apdorojimui taikyti statistinės analizės metodai: *aprašomoji statistika*: statistiniai vidurkiai, modos įverčiai, standartiniai nuokrypiai; *Stjudento t kriterijus* leido nustatyti dviejų studentų imčių mokymų pradžioje ir mokymų pabaigoje verslumo gebėjimų bei savybių turinį ir struktūrą; Panaudota *Faktorinė analizė*, kurią atlikus išskirti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumo, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, faktoriai. Atliktas duomenų tinkamumo faktorinei analizei patikrinimas, įvertinant Kaizerio-Mejerio Olkino (KMO) matą. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS 14 (Statistical Package for Social Science) ir Windows Microsoft programomis.

- *Kokybiniai metodai*. Siekiant atskleisti kolegijos studentų verslumo gebėjimų raišką, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, panaudotas interviu metodas, kurio analizė atlikta remiantis Kvale (1998), Silverman (2003a), Silverman (2003b) metodiką. Interviu dalyvavo dėstytojai, dirbantys IVĮ, administracijos atstovai ir absolventai. Kokybinio tyrimo duomenys analizuoti atliekant kokybinę turinio ir fenomenologinę analizę.
- *Kokybinė turinio analizė* buvo vykdoma vadovaujantis Mayring (2000) ir Žydžiūnaitės (2005) išskirtais turinio analizės procedūros etapais: gauta tyrimo medžiaga pritaikyta komunikavimo modeliui, teksto turinys buvo analizuojamas nuosekliai, žingsnis po žingsnio, remiantis konkrečios metodologinės procedūros taisyklėmis ir dalijant nagrinėjamą tekstą į analitinius vienetus. Teksto interpretavimas vyko remiantis iškeltais tyrimo klausimais, į kuriuos atsakoma per suformuluotas kategorijas ir subkategorijas, kurios buvo atidžiai peržiūrimos analizės metu.
- *Fenomenologinė duomenų analizė* taikyta siekiant suvokti, apibūdinti ir aprašyti verslumo ugdymo(si) fenomeno raišką imitacinės verslo įmonės modelyje reflektuojant savo patirtį studentams, dėstytojams ir administracijos atstovams (Kvale, 1996; Silverman, 2003b; Creswell, 2007; Bitinas ir kt. 2008). Analizuojama kaip kolegijų absolventai, dėstytojai ir administracijos at-

stovai suvokia verslumo ugdymo(si) fenomeno esmę, kokius išvelgia ugdymo(si) rezultatus, kokias išskiria problemas verslumo ugdymo(si) procese.

TYRIMO REZULTATŲ MOKSLINIS NAUJUMAS, TEORINIS IR PRAKTINIS REIKŠMINGUMAS

Metodologiškai pagrįstas ir empyriškai patikrintas kolegijų studentų verslumo ugdymo(si), proceso veiksmingumas, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, sudaro sąlygas ir galimybes naujiems tyrimams verslumo gebėjimų ugdymo(si) srityse, taikant imitavimo modelius ne tik kolegijose, bet ir kitose švietimo įstaigose.

Teorinį reikšmingumą apibūdina šie pasiekti rezultatai:

- atskleistas ir pagrįstas verslumo konceptas, apimantis verslumo sąvoką, procesą, asmenines kolegijų studentų verslumo savybes ir verslumo gebėjimus;
- išnagrinėta verslumo ugdymo(si) programų turinys, atskleista verslumo ugdymo(si) tikslų įvairovė, ištirti verslumo ugdymo(si) metodai, suteikiantys galimybes ugdyti studentų verslumą, taikant imitacinius verslo įmonės modelius;
- pagrįsta imitavimo metodo teorinė esmė, nurodyti stiprieji ir silpnieji požymiai, sąlygos ir galimybės verslumo ugdyme(si);
- nustatytos IVĮ veiksmingumą įtakojančios edukacinės, vadybinės, filosofinės sąlygos ir galimybės.

Praktinė darbo reikšmė:

- nustatytas kolegijų studentų verslumo savybių ir gebėjimų turinys bei raiška, taikant imitacinės verslo įmonės modelį;
- atliktas verslumo ugdymo(si) proceso, taikant imitacinės verslo įmonės modelį įvertinimas panaudojant Kirkpatrick (1998) metodiką;
- išskirti kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) proceso veiksmingumą, taikant imitacinės verslo įmonės modelį, įtakojančias veiksniai;
- nustatytos kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) problemos imitacinės verslo įmonės veikloje (dėstytojų, absolventų ir administracijos darbuotojų požiūriu) ir pateiktos imitacinės verslo įmonės modelio tobulinimo galimybės ir perspektyvos;
- parengta tyrimo strategija, nurodyti instrumentai metodologiškai pagrįsti ir gali būti taikomi nustatant kolegijų studentų verslumo

- ugdymo sistemą ir turinį dalyvaujant imitaciniame procese (verslo pradžia – procesas – rezultatai);
- atlikta verslumo ugdymo ir imitacinės verslo įmonės teorinio konstrukto mokslinė analizė ir empiriniai duomenys bus naudingi;
  - kolegijų ir kitų švietimo įstaigų dėstytojams, demonstruojant suartėjimo tarp kolegijų ir verslo atstovų galimybę rengiant šiuolaikinį specialistą;
  - kolegijų administracijos darbuotojams, projektuojantiems studentų verslumo ugdymo planus, taikant imitacinės verslo įmonės modelį;
  - kolegijų studentams, pasirengiant verslo įgyvendinimo planui ar tobulinimui, studentų galimybių plėtojimui;
  - profesinio rengimo centrams, vadovaujant verslumo ugdymo praktikos programoms, kuriose bus matoma kaip sistemingai ugdyti ir priartinti verslumo ugdymo procesą prie verslumo ugdymo programos.
  - tyrėjams pateikiamos rekomendacijos bus reikšmingos nustatant kaip galėtų būti veiksmingai organizuojamas verslumo ugdymo(si) procesas, taikant imitacinės verslo įmonės modelį;

Disertacinio darbo struktūra ir apimtis

Darbą sudaro įvadas, sąvokų paaiškinimai, 3 dalys, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, priedai. Disertacijoje pateikti 47 paveikslai ir 19 lentelių. Panaudoti 268 literatūros šaltiniai. Darbo apimtis 166 puslapiai. Prieduose pateikiami klausimynai, statistinių skaičiavimų lentelės, susisteminta interviu medžiaga.

IŠVADOS

1. Verslumo ugdymo(si) paradigmu raiška ir imitavimo metodų taikymo prielaidos ugdant verslumą.

- Verslumas – tai mąstymo būdas, asmeninės savybės, techniniai ir vadovavimo verslui gebėjimai, leidžiantys pritaikyti turimas žinias praktinėje veikloje ir sudarantys galimybę pradėti ir plėtoti savo verslą. Asmeninėmis verslumo savybėmis laikoma iniciatyvumas, pasitikėjimas savimi, kritinis mąstymas ir vertinimas, polinkis į pamatuotą riziką, poreikis siekti, polinkis į padėties kontrolę, inovatyvumas (kūrybingumas), siekis būti nepriklausomam, atkaklumas, lyderystė. Techniniai verslumo gebėjimai apima rašytinę ir žodinę komunikaciją, gebėjimą dirbti įvairiomis kompiuterinėmis programomis, gebėjimą naudotis informaciniais šaltiniais ir organizavimo gebėjimus. Verslo vadovavimo gebėjimus sudaro problemų sprendimas ir sprendimų priėmimas, finansinis išvalgumas, derybiniai, komandinio darbo, vadovavimo ir planavimo gebėjimai. Verslumo ugdymas(is) grindžiamas įvairiomis verslumo ugdymo(si) koncepcijomis, teorijomis ir filosofinėmis kryptimis, kilusiomis iš skirtingų filosofinių teorijų, kurios suskirstytos į etinės elgsenos ir efektyvios veiklos filosofines kryptis. Etinės elgsenos filosofinė kryptis pagrįsta utilitarizmo, makiavelizmo ir protestantizmo idėjomis, o efektyvios veiklos filosofinė kryptis paremta pragmatizmo ir konstruktyvizmo srovėmis.
- Tradicinės verslumo ugdymo(si) programos nepajėgios prisitaikyti prie kintančios verslo aplinkos ir veiksmingai ugdyti verslumo gebėjimus. Ugdant verslumą būtina pereiti nuo mokymo prie mokymosi, todėl reikia sukurti kuo artimesnę tikram gyvenimui mokymosi aplinką ir taikyti netradicinius mokymosi metodus: vaidmenų žaidimus, verslo imitavimą, darbą komandose ir kitus inovatyvius mokymo(si) metodus, paremtus patirtimi, veiklos mokymu(si), galimybių įvertinimu, mokymo bendradarbiaujant plėtoje.
- Imitavimo metodas suteikia besimokančiajam patirties, leidžia pritaikyti teoriją ir integruoti skirtingas funkcines veiklos sritis, reikalauja komandinio darbo, didesnio įsitraukimo, yra tikroviškas ir domina, motyvuoja studentus ir leidžia sėkmingai ugdyti(s)

verslumą bei pamatyti sprendimų pasekmes. Verslumui ugdyti taikomas imitacinės verslo įmonės modelis, t. y. verslo praktinis mokymas imituojant tikros verslo įmonės veiklą darbuotojų valdymo, apskaitos, pirkimų, pardavimų ir rinkodaros valdymo srityse ir vykdant verslo veiklos procesus vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir kitais norminiais dokumentais.

- Aukštojo mokslo verslumo ugdymo(si) procesą tikslingiausia vertinti atsižvelgiant į tai, ar buvo pasiekti programos tikslai, o imitacijas – atsižvelgiant į imitacijos kaip modelio esmės suvokimą, imitacijos veikimo etapus ir gautus rezultatus, mokymosi pasiekimus ir besimokančiųjų reakciją į įgytą patirtį, gautus pasiūlymus dėl modelio pagerinimo ir jo panaudojimo ateityje.

2. Kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) taikant imitacinės verslo įmonės modelį veiksmingumas (studentų požiūris).

- Kolegijų studentų verslumo ugdymo(si) taikant IVĮ modelį veiksmingumas įvertintas taikant Kirkpatrick (1998) metodo keturis lygius: studentų reakcijos į ugdymo(si) programą taikant IVĮ modelį, įvykusio mokymosi, po mokymo atsiradusios elgsenos ir rezultatų, t. y. gautos naudos. Toks vertinimas apima verslumo ugdymo(si) programos ir imitacijos procesų vertinimą ugdymo(si) tikslų pasiekimo ir imitacijos veiksmingumo aspektais.
- Studentų *reakcija* į mokymąsi IVĮ yra pozityvi ir didžioji dauguma studentų mokymą IVĮ rekomenduos kitiems. Studentai susipažino su įmonės veikla, mokymosi aplinka, gavo naudos, galėjo ugdytis asmenines savybes, pažinti save, vadovauti. Nors laiko mokyti IVĮ yra nepakankamai, mokymosi patalpos, mokymo būdas, mokymo vadovas ir komanda, su kuria teko dirbti, vertinama aukštai. IVĮ modelio stiprieji požymiai: mokymosi metodo tinkamumas, verslo įmonės suvokimas, asmeninių verslumo savybių ugdymas, vadovavimo verslui gebėjimų ugdymas, savęs pažinimas.
- Studentų *mokymasis*, t. y. verslumo ugdymas(is) taikant IVĮ modelį, įvyko. Ugdomi techniniai verslumo gebėjimai: komunikaciniai ir naudojimosi informaciniais šaltiniais, tačiau studentai ne visada turi galimybių tobulinti šnekamosios ir rašomosios užsienio kalbos gebėjimus, išmokti dirbti su grafinėmis programomis. Studentų įgyti vadovavimo verslui gebėjimai: problemų sprendimas ir sprendimų priėmimas, finansinis išvalgumas, komandinis

darbas, vadovavimo gebėjimai. Silpniau ugdomi planavimo ir rinkodaros gebėjimai. Ugdomi studentų verslumo gebėjimai: atkaklumas, pasitikėjimas savimi, poreikis siekti, tačiau studentai ne visada skatinami rizikuoti priimant verslo sprendimus. Verslumo ugdymas(is) taikant IVĮ modelį dažniausiai būna nukreiptas į verslumo savybių ir gebėjimų ugdymą, tačiau nepakankamai dėmesio skiriama verslo kūrimo galimybėms pademonstruoti.

- Studentų *elgsena* pasikeitė. Mokymo pabaigoje verslumo ugdymas(is) pagerėjo statistiškai reikšmingai, tačiau studentų ketinimai pradėti savo verslą nėra susiję su jų mokymusi IVĮ. Sprendimų priėmimui įtakos turėjo draugai, tėvai, giminės, brolis (sesuo) bei kita patirtis: paties studento apsisprendimas, siekis būti nepriklausomam, studijos ir kt. Svarbiausi motyvai, skatinantys pradėti savo verslą, yra šie: noras turėti geresnes gyvenimo sąlygas, būti niekam nepavaldžiam, noras įgyvendinti savo idėją, turėti geresnę padėtį visuomenėje ir padėti savo šeimai.
- Mokymosi *rezultatai* naudos požiūriu rodo, kad IVĮ modelis yra tinkama verslumo ugdymo(si) forma ir ji ateityje bus reikšminga studentams kuriant savo verslą, dirbant veikiančioje verslo įmonėje, siekiant įsidarbinti ar bendram supratimui apie tai, kas tai yra įmonė. Studentų verslumo ugdymui(si) IVĮ svarbūs šie veiksniai: praktinių įgūdžių įgijimas, verslo įmonės veiklos pažinimas, komandinio darbo, teorinių žinių taikymas ir verslumo gebėjimų įgijimas darbuotojų valdymo, apskaitos, pirkimų, pardavimų ir rinkodaros valdymo srityse.

3. Verslumo ugdymo(si) fenomenas taikant imitacinės verslo įmonės modelį (absolventų, administracijos darbuotojų ir dėstytojų požiūris).

- Absolventai, administracijos atstovai ir dėstytojai mano, kad verslumas – tai techniniai, vadovavimo verslui gebėjimai ir asmeninės verslumo savybės, ugdomos taikant IVĮ modelį. Techniniai gebėjimai ugdomi dirbant su kompiuterinėmis programomis ir biuro technika, bendraujant ir bendradarbiaujant, dirbant su dokumentais, lavinant užsienio kalbos gebėjimus ir naudojantis informacija. Vadovavimo verslui gebėjimai IVĮ ugdomi taikant vadovavimo darbuotojams, komandinį darbą, sprendžiant problemas ir priimančias sprendimus, planuojant darbus, organizuojant veiklą. Asmeninės verslumo savybės ugdomos sudarant sąlygas vykdyti sa-

varankišką veiklą, pažinti save, atsiskleisti lyderystės gebėjimams, ugdant atsakingumą, iniciatyvumą ir pasitikėjimą savimi.

- Verslumo ugdymo(si) stiprieji požymiai: teorinių žinių praktinis taikymas, kompetencijų ugdymas(is), mokymosi formos naujumas, tikros įmonės veiklos, savęs pažinimas. Modelio silpnuosius požymius sudaro organizaciniai, modelio veiklos, studentų darbo ypatumai. IVĮ studentams neparodomas galimybės, kaip pradėti savo verslą, jie gali tik teoriškai susipažinti su įmonės kūrimo mechanizmu, patys to neišbandydami. Kad studentai galėtų imituoti visą įmonės kūrimo ciklą (nuo įmonės pradžios iki jos uždarymo), reikėtų patobulinti verslo vadybos ar kitas verslumą ugdančias studijų programas taip, kad visų trejų metų studijų tikslas būtų įmonės įkūrimas, jos veikla ir uždarymas. Visi studijų dalykai galėtų būti integruoti į veiklą, tarpusavyje glaudžiai susieti ir nukreipti į pagrindinį tikslą – įmonės įkūrimą.
- Dėstytojai ir administracijos atstovai išvelgia studentų verslumo ugdymo(si) rezultatus, kurie būna išreikšti studentų pasitenkinimu darbu, jų igytais techniniais, profesiniais ir socialiniais įgūdžiais. Šie ugdymo(si) rezultatai atitinka mokymo(si) tikslus, kuriuos dėstytojai kėlė mokymo(si) pradžioje.

4. Verslumo ugdymo(si) taikant imitacinės verslo įmonės modelį tobulinimo perspektyvos.

IVĮ modelis gali būti tobulinamas šiomis kryptimis: tobulinant studijų programą, IVĮ modelį, pritraukiant išorinę pagalbą, didinant studentų motyvaciją, iniciatyvumą, atsakomybę, įsijautimą ir aktyvinant studentų domėjimąsi verslumu, taikant įvairias priemones: įvairinant IVĮ veiklą renginiais, bendraujant su verslo įmonių atstovais, tobulinant vertinimo sistemą, steigiant verslo centrus. *Studijų programą tobulinti* reikėtų įtraukiant specialybės dalykų dėstytojus į IVĮ modelio veiklą ir sukuriant IVĮ vadovo etatą, sudarant studentams galimybę studijuoti teorinius dalykus prieš pradant mokyti IVĮ, įtraukiant IVĮ modelį į studijų programas kaip atskirą dalyką, pailginant mokymuisi skirtą laiką, tobulinant studentų suskirstymą į pogrupius, rengiant rekomendacijas įskaityti darbą IVĮ kaip praktinę patirtį. *IVĮ modelį galima tobulinti* stiprinant materialinę bazę, įvairinant bendravimo priemones ir būdus, darant IVĮ veiklą tikroviškesnę. *Išorinės pagalbos pritraukimas* turi apimti bendradarbiavimo su verslo įmonėmis stiprinimą, administracijos moralinę pagalbą, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimą verslo įmonėse.

REKOMENDACIJOS

Remiantis disertacijos tyrimo išvadomis teikiamos šios rekomendacijos kolegijų ir kitų švietimo įstaigų administracijos darbuotojams, dėstytojams, dirbantiems ir pradedantiems dirbti IVĮ, bei tyrėjams, nagrinėjantiems verslumo ugdymo(si) problematiką:

- ugdyti kolegijų studentų verslumą atsižvelgiant ne tik į demokratiškumo, humaniškumo principus, bet ir realią socialinę aplinką, kurioje reiškiasi pliuralistinės pažiūros, taikomos skirtingos elgesio ir moralės normos bei nuostatos;
- atsižvelgiant į tai, kad verslumas apima daugelį aspektų, formuluoti verslumo ugdymo(si) tikslus taip, kad jie būtų nukreipti ne tik į bendrą verslumo ugdymo(si) esmę, bet ir į verslumo gebėjimų ir asmeninių savybių ugdymą(si), žinias, reikalingas verslininkui, gebėjimus panaudoti įvairias technologijas, analizuoti verslo situacijas ir mokymąsi nugalėti rizikos faktorius panaudojant analitines technikas ir metodus;
- taikyti inovatyvius ugdymo(si) metodus, tokius kaip vaidmenų žaidimai, verslo imitavimas, darbas komandose ir kiti aktyvūs mokymo(si) metodai, kurie yra paremti patirtimi, veiklos mokymu, į galimybes nukreiptu mokymu ir mokymusi bendradarbiaujant;
- verslumo ugdymą(si) taikant IVĮ modelį galima tobulinti tokiomis kryptimis: tobulinti studijų programą, tobulinti IVĮ modelį, pritraukti išorinę pagalbą. Studijų programą galima tobulinti šiomis kryptimis: įtraukiant specialybių dalykų dėstytojus į IVĮ veiklą, pailginant praktikos laiką, išdėstant teorinius dalykus prieš mokymąsi IVĮ, įtraukiant IVĮ į studijų programas kaip atskirą dalyką, susiejant verslumo ugdymo(si) teoriją su praktika, sukuriant IVĮ vadovo etatą, tobulinant studentų pasiskirstymą, rekomenduojant įskaityti darbą IVĮ kaip praktinę patirtį. IVĮ modelį tobulinti reikia tobulinant materialinę bazę, tobulinant bendravimo priemones ir būdus, darant imitacinę veiklą tikroviškesnę, supažindinant studentus su verslo įmonės kūrimo procesu ir taip skatinant jų verslininkišką dvasią. IVĮ reikalinga išorinė pagalba, kuri pasireikštų bendradarbiavimu su verslo įmonėmis, administracijos pagalba, dėstytojų kvalifikacijos tobulinimu verslo įmonėse;
- stiprinti studentų motyvaciją, iniciatyvumą, atsakomybę, įsijautimą ir skatinti jų susidomėjimą verslumu taikant įvairias priemones: įvairinant IVĮ veiklą renginiais, aktyvinant bendravimą su tikrų įmonių at-

stovais, tobulinant vertinimo sistemą, taikant žodinį paskatinimą, steigiant verslo centrus.

Informacija apie disertacijos autorę:

Gražina Strazdienė – Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijos lektorė, Šiaulių universiteto Edukacinių tyrimų centro doktorantė.

Moksliniai interesai: verslumo ugdymas, imitavimo metodų taikymas verslumo ugdymesi.

Adresas: Šiaulių universitetas, Edukacinių tyrimų centras, P. Višinskio g. 25, LT-76351, Šiauliai, Lietuva.

el.p. grazina.strazdiene@mail.lt